

Федір Прилипка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПРАКТИКА УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА КОМУНІКЕМ

У статті обґрунтовано зміст поняття «комунікема» як мовно-культурного стереотипу (слова, словосполучення, фраземи, символу ситуації), пов'язаного з автоматичною вербалізацією в конкретних ситуаціях спілкування. Представлено теоретичні і практичні проблеми лексикографічного опису комунікем. Запропоновано модель фіксації таких одиниць комунікації у фразеологічних, граматичних словниках, розмовниках.

Ключові слова: комунікема, синтаксична фразеологічна одиниця, мовно-культурний стереотип, лексикографія, словник, розмовник.

The article substantiates the meaning of the notion of "communicative unit" as a linguistic-cultural stereotype (word, phrase, phrazema, symbol of the situation) associated with automatic verbalization in specific situations of communication. The theoretical and practical problems of lexicographic description of communicative units are presented. The model of fixation of such units of communication in phraseological, grammar dictionaries, phrasebooks is offered.

Key words: communicative unit, linguistic and cultural stereotype, situational language stereotype.

У діалогічній мові активно використовуються одиниці, що недостатньо описані у словниках. Як відомо, усне спонтанне спілкування потребує від мовця автоматичних навичок «застосування» лексико-фразеологічних і граматичних одиниць.

Їх поява у розмовній мові зумовлена низкою екстралінгвальних причин, таких як: 1) *невимушеність спілкування*, що сприяє більшій свободі при виборі мовних засобів; 2) *непідготовленість, спонтанність мовлення*, зумовлена потребою швидко реагувати на репліку співрозмовника, що в свою чергу призводить до автоматизму у виборі мовних засобів, певної стереотипності. У процесі спілкування мовець так би мовити вибирає ті одиниці, які необхідні для того, щоб його інформація швидко сприймалася, а також була

зрозумілою співрозмовникові; 3) *залежність від певної ситуації*, у якій опинилися співрозмовники. У мовців є спільний предмет розмови, що дозволяє використовувати у мовленні учасників діалогу репліки, які характерні для конкретної ситуації.

Уналежнюючи лексико-фразеологічні комунікеми до одиниць комунікативної лінгвістики (комунікативної стилістики) та синтаксичної фразеології, пропонуємо розуміти під ними *дискретні одиниці висловлення – слова або поєднання слів, що мають ознаки граматичної неподільності, нерозчленованого вираження змісту висловлення*.

Дослідники вже давно звертали увагу на необхідність дослідження цих одиниць. Є й потреба їх кодифікації на сторінках словника.

Ми ставимо собі за мету створення словника комунікем української мови на матеріалі українськомовної мультиплікації. Обсяг і склад мовного матеріалу зумовлений високою частотністю вживання цих одиниць в українськомовній мультиплікації, засобах масової інформації, у побутовому спілкуванні. Спроба створення словника українських комунікем є першою в українській лінгвістиці. Словник комунікем міститиме як прості (однокомпонентні), так і складні (багатокомпонентні) комунікеми.

Комунікеми можна зустріти на сторінках тлумачних та фразеологічних словників, але вони є специфічними одиницями синтаксичної фразеології, і потребують власної систематизації та класифікації у словнику комунікем.

Щоб показати зразки словникових статей, розглянемо комунікему **А**. У Великому тлумачному словнику української мови така одиниця подається з таким визначенням: Це вигук, що: 1) виражає здогад, здивування і. т. ін; 2) виражає досаду, погрозу, зловтіху; 3) виражає переляк, відчай, біль [1, с. 9].

Оскільки одна із проблем, пов'язаних з використанням комунікем є їх багатозначність, то дуже важливо, щоб кожне тлумачення супроводжувалося прикладом. На нашу думку, комунікема буде зрозумілішою, якщо показати її функціонування у діалозі.

Структура словникової статті

1. Комунікема, подана напівжирним курсивом.

2. У квадратних дужках подаються лексичні, фонематичні варіанти структурних компонентів комунікеми відкритої структури.

3. Прагматична, стилістична ремарка

4. Тлумачення комунікеми.

5. За потреби – етимологічне пояснення ЛФК у круглих дужках (з англ; з франц). Якщо мова йде про варваризми, сленгізми (Ок, Бонжур).

6. Ілюстративний матеріал поданий курсивом. У ньому напівжирним шрифтом виділено саму комунікему.

7. Вказівка на джерело.

А; А-а; А-а-а, виг.

1) виражає страх, розпач, безсилля, безнадію. Януз: *Сюди? Ти думаєш, що ми усі зможемо пройти по тому тоненькому містку?* Кіом: (киває головою) Януз: **А-а!** (мультиплікаційний серіал «Сандокан»); Сандокан: *Схоже, що ми заблукали у цих печерах.* Камамурі: **А-а-а!** Нам не вибратися звідси (мультиплікаційний серіал «Сандокан»);

2) виражає радість, захоплення. Леслі: *Це він! Це справді він!* **А-а-а!** (мультиплікаційний серіал «Футурама»);

3) використовується при пригадуванні, обдумуванні інформації. Тіберій: *Пішли чутки, що дочка багатого сотника, хутір якого недалеко від Києва недалеко, прийшла додому побита і знаходиться при смерті. Хоче, щоб відхідну по ній читав Хома Брут, за ним сотник навіть коней прислав.* Халява: **А-а-а-а, пам'ятаю** (мультиплікаційний фільм «Вій»).

А?, виг.

1) Виражає здогад, здивування. Бендер: *То чого ти ламаєшся? Таке враження, ніби у вас було побачення.* Фрай: **А-а-а?** Бендер: *О, Боже праведний!* (мультиплікаційний серіал «Футурама»).

2) виражає досаду, розчарування, погрозу. Леонардо: *Ти думаєш, що ти тут найкрутіший* **А?** (мультиплікаційний серіал «Черепашки-ніндзя»)

3) використовується як питання, спонукання до дії, служить для встановлення контакту із співрозмовником: Гомер: *Де ж ця кнопка будильника?* **А?**

Що? Треба валити. О, ні! Ще п'ять хвилин
(мультіплікаційний серіал «Футурама»).

Ну і +N

1) виражає позитивну оцінку,
наприклад. Фрай: *Ну і корабель*
(мультіплікаційний серіал «Футурама»);
Маріанна: *Ну і краса* (мультіплікаційний
серіал «Сандокан»);

2) Може виражати негативну оцінку,
наприклад: Емма: *Не хочеш купувати у мене*
льодяники? Ну і дурень (мультіплікаційний
серіал «Грифіни»); Лоїс: *Ну і йолоп же ж ти,*
Пітере (мультіплікаційний серіал
«Грифіни»).

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: Бусел В. Т. та ін. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.